

מדינת ישראל

משרד החינוך

המנהל הפדגוגי – אגף א חינוך מיוחד

הטקסט כמצע לקידום שפה ואוריינות

עקרונות דידקטיים ופסיכו-פדגוגיים להוראת
תלמידים עם מוגבלות בשכיחות גבוהה

ד"ר לימור קולן

מפמ"ר עברית

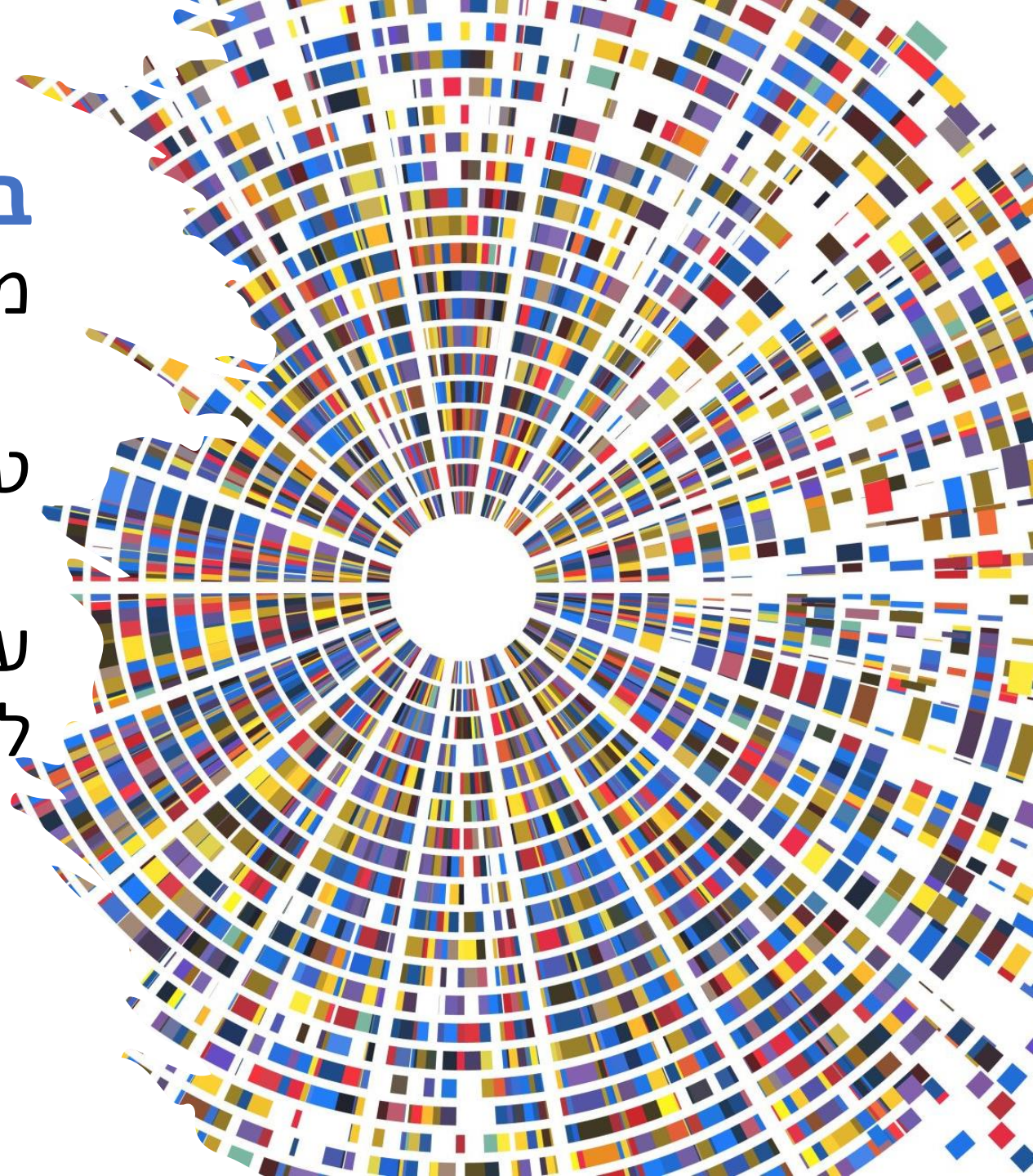
הפיקוח על הוראת השפה העברית בקדם-יסודי וביסודי, המזכירות הפדגוגית – אגף שפות

במפגש היום

מהערכה --- לתוכנית הוראה

טקסט כמצע לקידום שפה ואוריכות

עקרונות דידקטיים ופסיכו-פדגוגיים
להתערבות

מהערכה לתכנון ההוראה

אפיון הפרופיל האורייני של התלמידים
הצבת מטרות למידה קבוצתיות ואישיות

הפרופיל האורייני של התלמידים

מודל פשוט

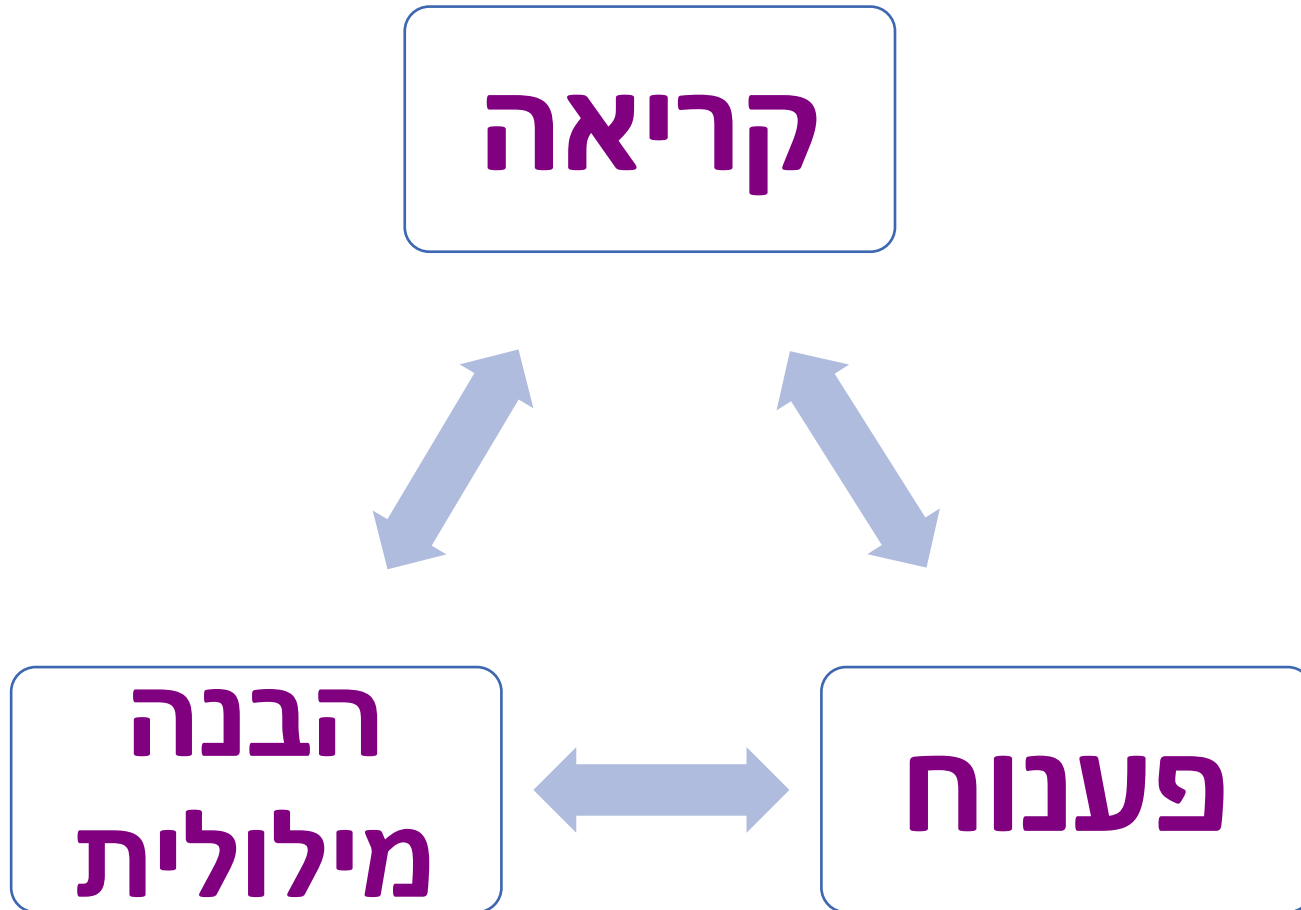
The Simple View of Reading

Gough & Tunmer, 1986

לפי המודל הפשוט קריאה מושפעת משני תהליכים מרכזיים:

יכולות הפענוח – decoding

הבנה מילולית – Verbal abilities

חולשה בתהליכי הקריאה הבסיסיים

תלמידים שמפגינים –

✓ קושי ברכישת שטף קריאה

✓ הבנה מילולית טובה

תלמידים אלה יבלטו בכך שהם יצליחו להפגין הבנה טובה אם יקראו להם את הטקסט.

תלמידים אלה יזדקק לתוכנית התערבות העוסקת בקידום שטף הקריאה.

ציר הפענוח

poor

good

חולשה שפתית לצד חולשה בתהליכי

הקריאה הבסיסיים

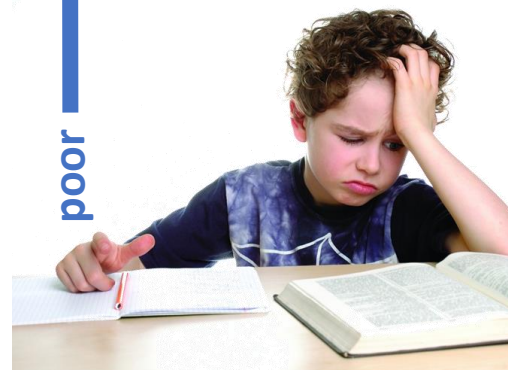
כאן נמצאים תלמידים שמפגינים קשיים גם בתחום הפענוח וגם בתחום ההבנה המילולית.

תלמידים אלו יזדקקו לתוכנית התערבות משולבת העוסקת בקידום שטף הקריאה וגם בפיתוח שפה וידע לשוני.

ציר הבנה מילולית

good

poor

קוראים מיומנים

תלמידים שיכולות הקריאה שלהם תקינות בשני הרכיבים:

✓ שטף קריאה

✓ הבנה מילולית

תלמידים אלה –

תלמידים אלה ייהנו מקריאה ויקראו באופן תדיר.

יכולו להפיק משמעות מקריאה לצורכי למידה.

חולשה שפתית

תלמידים שמפגינים –

✓ יכולת פענוח טובה

✓ קושי בהבנה מילולית

תלמידים אלו יזדקקו לתוכנית התערבות העוסקת בפיתוח שפה וידע לשוני,

הרחבת אוצר מילים וידע עולם.

תלמידים אשר על רקעים שונים
מתקשים לרכוש מיומנויות קריאה –
מיומנויות קריאה בסיסיות
כישורי קריאה גבוהים

מתקשים להשתלב בלמידה
האקדמית בבית הספר
נתיבי הלמידה שלהם חסומים,
מתסכלים, לא נגישים – חוסן אורייני

תהליכי התערבות לא יעילים

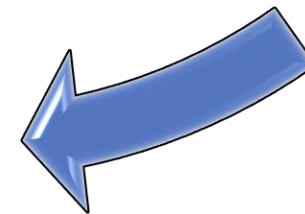
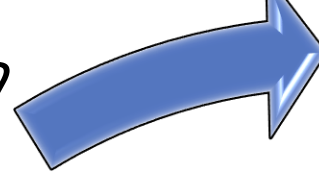
Struggling Readers

Struggling Readers

קריאה משובשת, איטית
קושי להגיע לאוטומטיות
בקריאה

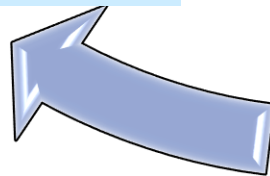
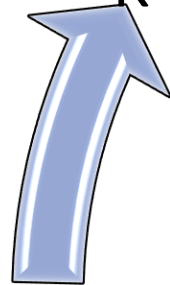
חווים את הקריאה כלא
מהנה
קוראים פחות ולא
מתרגלים מספיק קריאה

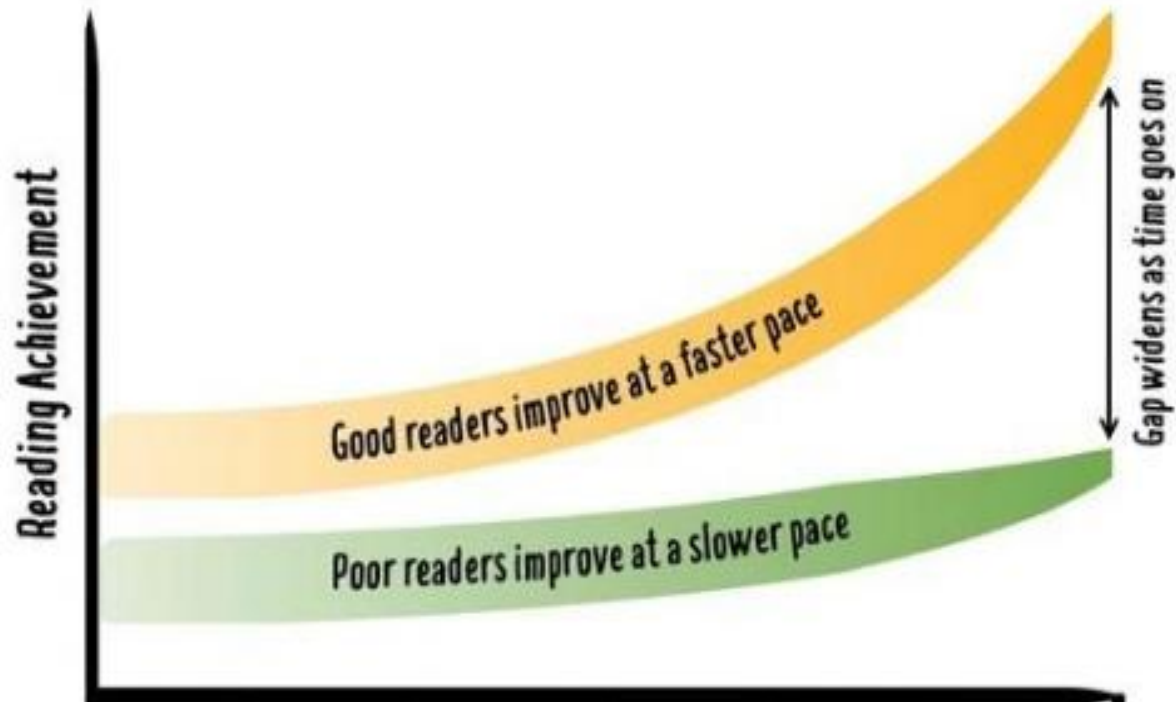
לא אוהבים לקרוא!
מתעצבת תפיסה
שלילית כלפי
קריאה וכלפי
העצמי כקורא

הקריאה המשובשת לצד
חסכים בידע לשוני ובאוצר
מילים פוגמים בהבנה
וביכולת הלמידה
ובהתפתחות האוריינית

צוברים פערים
בלמידה
האקדמית,
ברכישת ידע
תוכן, אוצר מילים
וידע לשוני

The **Matthew** Effect

The rich "
get richer,
and the poor
"get poorer

Stanovich, 1986

Top-down & Bottom-up

Bottom-up

- פיתוח תהליכי קריאה בסיסיים – שטף קריאה ✓
- פיתוח אוטומטיזציה בקריאה ✓
- פיתוח התשתיות לקריאה ✓

ידע לשוני

תפקודים קוגניטיביים
וניהוליים

תפקודים רגשיים

עקרונות

- ✓ לעלות על כביש מהיר!
- למצוא את הדרך הקצרה ביותר
- והיעילה ביותר
- ✓ תרגול אינטנסיבי
- ✓ צמצום, מיקוד
- ✓ זיהוי החסמים

לתקוף – תדלוק

לעקוף – נתיב חלופי

- ✓ פיתוח תהליכי קריאה בסיסיים
- שטף קריאה
- ✓ פיתוח אוטומטיזציה בקריאה

הזבלית

אתם חושבים שרק בני אדם משחקים כדורגל! אם כן, אתם טועים. יש גם חיפושית שמגלגלת כדורים. שמה זבלית. השם הלא מחמיא הזה הוענק לה משום שהיא ניזונה מזבל, כלומר הפחיתות של פרות, של סוסים ושל בהמות אחרות. הזבלית אינה יכולה לזבל יבש שהתייבש בשמש. לכן היא משקיעה חלק גדול מלמנה בהעברת זבל טרי למקום מוצל.

הטקסט כמצע לקידום שטף קריאה

הפרקטיקה:

✓ חקירת מילים

חקירת מילים

חקירת מילים הנחוצות
להבניית משמעות
הטקסט

חקירת מילים

איתור מילים
המתאימות להבניית
ידע לשוני הנחוץ
לפיתוח שפה, שטף
קריאה, איות

כל כך הרבה עבודה ובסוף אוכלים זבל... אבל צריך לזכור שמה שנראה לנו זבל יכול להיות מעדן בשביל יצורים אחרים. בכדור הזבל של הזבלית יש חומרים רבים הנחוצים לתזונה שלה. הכדור הזה הוא מחסן האוכל של הזבלית בימים שבהם קשה להשיג זבל. הכדור משמש למטרה נוספת: נקבת הזבלית יוצרת כדור זבל מיוחד, ולתוכו היא מטילה ביצה. הזחל הבוקע מן הביצה מוצא לעצמו מחסן מזון נהדר.

עירור חוויה רגשית

לא אוהבים לקרוא!

מתעצבת תפיסה שלילית
כלפי קריאה וכלפי העצמי
בקורא

Struggling Readers

קריאתה משובשת, איטית
קושי להגיע לאוטומטיות בקריאה

הקריאה המשובשת לצד
חסכים בידע לשוני
ובאוצר מילים פוגמים
בהבנה וביכולת הלמידה
ובהתפתחות האוריינית

חווים את הקריאה כלא מהנה
קוראים פחות ולא מתרגלים
מספיק קריאה

הרחבת התשומות השפתיות

צוברים פערים
בלמידה האקדמית,
ברכישת ידע תוכן,
אוצר מילים וידע
לשוני

✓ עירור חוויה רגשית
✓ פיתוח כישורי הבנה
של טקסט מוקרא
והבעה בע"פ
✓ סלילת נתיבים
לעולמות של ידע

הקראה של טקסטים אותנטיים,
איכותיים, מעניינים

1. Read-aloud

2. קריאה דיאלוגית

3. שיח אורייני מורחב

ידע
חברתי
תרבותי

ידע עולם
אוצר
מילים

ידע
אורייני

ידע לשוני

פיתוח
כישורי
חשיבה

הטקסט כמצע לקידום שפה ואוריינות

כיצד נוצרים המִשְׁקָעִים?

לגשם, שלג וברד קוראים בשם הכולל **משקעים**, משום שהם שוקעים מהענן לקרקע.

כיצד נוצר גשם?

כאשר מחזיקים מים בכלי פתוח, הם מתאדים והופכים לאדי מים באוויר. דבר דומה קורה מעל האוקיינוסים, הימים והאגמים:

השמש מחממת את המים. הם מתאדים והופכים לאדי מים המגיעים לאוויר.

גם מעל היבשה מתאדים מים: מצמחים, מהקרקע, מנהרות ומנחלים.

אדי המים עולים באוויר ומגיעים לשכבות הקרות באטמוספירה שהטמפרטורה בהן נמוכה מאוד.

האדים מתקררים והופכים לטיפות מים זעירות. כך נוצרים **עננים**. כאשר כמה טיפות מים זעירות

מתלכדות (מתחברות), הן יוצרות טיפות גדולות יותר. רק כאשר נוצרות בעננים טיפות מים שהן די גדולות (בגודל של מילימטר אחד), הן נופלות מהענן ויורדות לקרקע בצורת גשם.

כיצד נוצר שלג?

לפעמים טיפות המים הזעירות שבעננים קופאות והופכות לחלקיקי קרח זעירים. גם אדי מים יכולים לקפוא ולהפוך לקרח.

ממש כמו טיפות המים בעננים, גם חלקיקי הקרח הזעירים מתלכדים (מתחברים) זה עם זה כשהם נופלים למטה, עד שנוצרים חלקיקים גדולים יותר. הם עוזבים את הענן ויורדים לקרקע בצורת **שלג**. פתיתי השלג הם קטנים ורכים, ויש בהם אוויר רב. לפתיתי השלג הקטנים יש צורות יפות ומגוונות. בכדי לראותן נעזרים במיקרוסקופ.

עקרונות דידקטיים ופסיכו-פדגוגיים

○ בחירה מושכלת של טקסטים שיהוו מצע להתערבות

כל טקסט יכול להוות מצע להתערבות.

ישנם שיקולי דעת שונים בבחירת סוגת הטקסט.

ספרי
קריאה

שירים

סיפורים
קצרים

קטעי מידע

עקרונות דידקטיים ופסיכו-פדגוגיים

- המפגש הראשון עם הטקסט ייעשה קודם בהקראה המלווה בשיח אורייני מורחב
 - ✓ מעבר מהקראה לקריאה עצמית
 - ✓ מהשיח האורייני הדבור לשיח האורייני הכתוב
- כניסה חוזרת אל הטקסט לקידום תהליכי קריאה בסיסיים
- כניסה חוזרת אל הטקסט לקידום תהליכי קריאה גבוהים – מיומנויות הבנת הנקרא ואסטרטגיות קריאה

קריאה דיאלוגית

הקראה קולית

Read-aloud

שיח אורייני מורחב

דעיכה

Fading

קריאת שיתופית
קריאה אוטונומית

נחיתה

Landing
קורפוס מילים
חקירת מילים

חקירת מילה

סמנטית

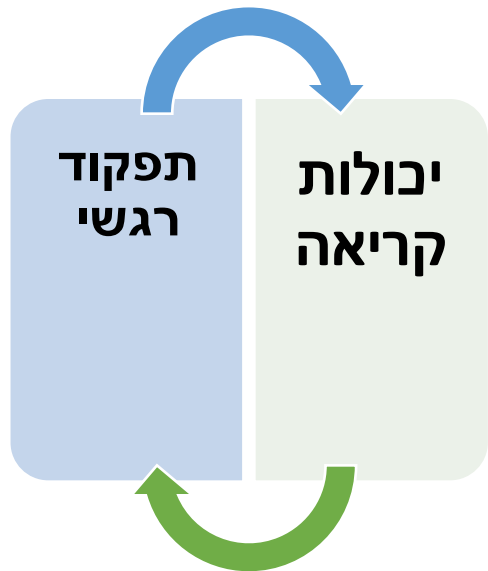
אורתוגרפית

פונולוגית

מורפולוגית

מגמות של שינוי

'צמיחה רגשית'
של התלמידים בזיקה
להתפתחות האוריינית

מחוסר אונים ← למסוגלות

מהתנגדות ← למוטיבציה אוטונומית

מחולשה ← לחוסן אורייני

Read-aloud

ההקראה בקול משחררת את התלמידים מהשקעת מאמץ במלאכת הקריאה ובכך יכולה לתרום למעורבות מוגברת של התלמידים, להבנה ולהנאה (Albright & Ariail, 2005).

מורים המקריאים לתלמידים יכולים לתמוך ביכולת של התלמידים להגיב לטקסט ולהביא להבנה גבוהה יותר ולהבעה טובה יותר.

כאשר מורים מקריאים לתלמידים הם משפרים את ההבנה של התלמידים ואת הנטייה שלהם לקרוא באופן עצמאי (Ivey, 2003).

קריאה דיאלוגית בקבוצה קטנה

מטרות מרכזיות

1. פיתוח כישורי הבנה והבעה גבוהים
2. הרחבת התשתיות הלשוניות לקריאה
3. הרחבת ידע עולם
4. צמיחה רגשית Emotional Growth

השיח האורייני המורחב

בניה משותפת של משמעות
הטקסט ושל הידע הנלמד

designed by freepik

הפרקטיקה:

קריאה דיאלוגית

- עצירות מתודיות
- פדגוגיה של שאילת שאלות
- משוב בשיח האורייני
- תמיכה בתוכן

השיח האורייני המורחב

בניה משותפת של משמעות
הטקסט ושל הידע הנלמד

הפרקטיקה:

קריאה דיאלוגית

"אינטראקציות חברתיות

מגוונות המאפשרות ניהול

דיאלוג עם אחרים הן המסגרת

הטובה ביותר לתמוך בבניית

עולם הטקסט של הקורא".

ויגוצקי, 1978

השיח האורייני המורחב

בניה משותפת של משמעות
הטקסט ושל הידע הנלמד

הפרקטיקה:

קריאה דיאלוגית

הנאה מקריאה מתרחשת
במצבים בהם המורה
והתלמידים מעורבים שניהם
באופן פעיל - המורה קורא
ומזמין את התלמידים להגיב
לטקסט ולהגיב לאחר.
יחד הם בונים את המשמעות
ונותנים פרשנות.

אתגרים ופרקטיקות להוראה בדגש על תלמידים עם חולשה שפתית ואוריינית

- שיח במציאות מורכבת של שונות –
 - * לומדים שממעטים להשתתף בשיח
 - * לומדים שנדחים על-ידי אחרים
 - * לומדים הנוטים להשתלט על השיח –
 - "כרישי תורות" במונחיו של אריקסון
- (Erickson, 1996).

איך מערבים את כלל התלמידים
בשיח האורייני המורחב?
איך מצמיחים תשתיות שפתיות
בשיח המורחב?

השיח האורייני המורחב

בניה משותפת של משמעות הטקסט
ושל הידע הנלמד

הפרקטיקות:
קריאה דיאלוגית

אסטרטגיות לניהול שיח אורייני מורחב

קריאה דיאלוגית

הקראה קולית Read-aloud
שיח אורייני מורחב

קריאה שיתופית

אסטרטגיות קריאה

ניטור הבנה
ויסות הקריאה
דליית מידע ואיחזור מידע
מיזוג מידע

זמן לקריאה שיתופית!

זמן לעבור מהאזנה לקריאה אוטונומית.

כיצד ליצור הזדמנויות להזמין את
התלמידים לקחת חלק בקריאה?

קריאה דיאלוגית

הקראה קולית

Read-aloud

שיח אורייני מורחב

קורפוס מילים

חקירת מילים

"שיטת המילים המצטברות"

חקירת מילה

סמנטית

אורתוגרפית

פונולוגית

מורפולוגית

זמן לנחיתה!

זמן לעבור מהאזנה לטקסט מוקרא והשתתפות בשיח האורייני המורחב לפיתוח תהליכי קריאה בסיסיים.

כיצד מתבצעת "הנמכת הגובה"?

יצירת קורפוס מילים

מכל טקסט נלמד לחלץ קורפוס מילות מפתח

מילות תוכן

מילות תואר

פעלים

המילים הללו יהפכו מצע ללמידה –

✓ הרחבת אוצר מילים

✓ ביסוס השליטה באבני היסוד ומיומנויות שטף

קריאה

✓ ביסוס ידע לשוני – מורפולוגי

✓ איחזור תוכן

✓ כתיבה ואיות

עקרונות דידקטיים

○ בחירה מושכלת של טקסטים שיהוו מצע להתערבות

○ המפגש הראשון עם הטקסט ייעשה בהקראה המלווה בשיח אורייני מורחב

○ כניסה חוזרת אל הטקסט לצורך קידום תהליכי קריאה בסיסיים

○ כניסה חוזרת אל הטקסט לצורך קידום תהליכי קריאה גבוהים – מיומנויות הבנת הנקרא ואסטרטגיות קריאה

○ מעבר הדרגתי מהקראה לקריאה עצמית

○ מעבר הדרגתי מהשיח האורייני הדבור לשיח האורייני הכתוב

שיקולי דעת פסיכו-

פדגוגיים

תמיכה רב ממדית בתהליכי הקריאה

הקראה מאפשרת גישה לתוכן ומפחיתה עומס קוגניטיבי ורגשי.

מהלכים דידקטיים הדוקים המכוונים לעורר חוויה של הנאה, עניין, סקרנות מקריאה התנסויות בקריאה על בסיס טקסט מוכר – בטחון ותחושת מסוגלות

פרקטיקות הוראה מרכזיות

1. Read-aloud
2. קריאה דיאלוגית / עיון ודיון
3. שיח מטה לשוני
4. שיח מטה קוגניטיבי ורפלקטיבי
5. קורפוס מילים
6. חקירה – מילים, משפטים, רעיונות, מבנה טקסטואלי
7. שימוש במארגנים גרפיים
8. קריאה חוזרת
9. קריאה אסטרטגית – ניטור הבנה, ויסות הקריאה

שינויים בולטים שהתגלו במהלך ההתערבות

✓ הפחתה משמעותית בביטויים מילוליים

והתנהגותיים להתנגדות, הימנעות, תסכול

✓ ביטויים של הנאה מקריאה

✓ ביטויים ליזימה ולהשתתפות פעילה בקריאה

✓ עליה במשך זמן הקריאה

✓ שיפור ניכר במדדי שטף הקריאה

✓ שיפור ניכר בהבנה הנקרא

✓ שיפור ניכר באוצר המילים ברמת הבנה